
STUDIJE I ČLANCI

DISKURS GLOBALIZACIJE

Apstrakt: Posle pada berlinskog zida proces globalizacije je shvatan kao nužna sudbina. Revitaliziran je mit svemogućnosti tržišne privrede, liberalizacije i deregulacije. Ovaj fenomen može se razumeti kroz diskurs Lacanovog „Univerziteta“, koji se u 20. stoleću prvo prikazivao kao staljinistički diskurs, a danas kao neoliberalistički diskurs globalizacije. Uvek se ispod prividne objektivnosti univerzitetskog diskursa pokazuje Gospodar – ili Partija ili Kapital. Isto kao što je propala utopija svetske proleterske revolucije, raspada se i utopija univerzaliziranog globaliziranog kapitalizma i liberalne demokratije. Događaj od 11. septembra otvara mogućnosti za konstrukciju terena društvenog i političkog izvan kontura status quo. Koordinate mogućeg promenile su se i ako uzmemo na sebe ne-ekstenciju velikog Drugog, moguća je kontingentna intervencija u postojeći društveno-simbolični poredak.

Ključne reči: globalizacija, neoliberalizam, boljševizam, demokratija, diskurs.

Velikim delom ideološkog imaginarijuma 20. stoleća zavalalo je poimanje da čovečanstvo poseduje moć zahvatanja u anonimni i bezlični društveno-istorijski razvoj, kao i da može da ga usmerava u željenom pravcu. Nakon pada berlinskog zida pomenuti proces je ponovo shvaćen tako kao da njime, s one strane društvenog nadzora, vlada anonimna Sudbina zvana globalizacija. Uspón neoliberalističkog kapitalizma je u većem delu postmodernističkih diskursa predstavljen kao nešto potpuno neizbežno: ili mu se, dok je još vreme, trebaš prilagoditi, ili ćeš pak u sukobu sa Istorijom pre ili kasnije biti uništen. Preostaje nam samo to da globalni kapitalizam učinimo što je moguće ljudskijim, da mu pridodamo demokratska pravila igre, ljudska prava, „treći put“ itd. (Žižek, 20004: 149).

Svedoci smo revitalizacije političkog mita o svemoći tržišne privrede, liberalizacije i deregulacije. Ta političko-programska teza globalizacione paradigme marginalizuje bilo kakvu kritiku kapitalizma – uostalom, protivnici globalizacije samo koče nastup onoga što je ionako nužno. Ali ništa više: sloboda je ponovo spoznaja nužnosti.

Protivnici globalizacije će samo povećati društvene troškove globalizacionih procesa i možda nakratko odložiti potpunu pobedu neoliberalne doktrine minimalne države. Kao da bi se neoliberalna globalizacija događala spontano, kao posledica moći deteritorijalizovanog finansijskog i korporativnog kapitala. Upravo ono što je decentralizovano homogenizuje i kondenzuje prostor i vreme. Naknadna univerzalizacija vodi ka „globalnoj unifikaciji čovečanstva“ (F. Fukuyama), jer, procesi globalizacije su nezaustavljivi, proizlaze iz logike kapitala koja je politički modelovana kroz univerzalističke pretenzije liberalne demokratije. Reprodukcija globalnog kapitala odvija se bez javnog nadzora: nacionalna država je potčinjena neizbežnoj eroziji kosmopolitizma „spontane“ globalizacije. Neoliberalni diskurs je ideološki diskurs, pošto u funkciji političke i ekonomske hegemonije najmoćnijih država (SAD) ili međudržavnih saveza (EU) koncipira logiku promena globalnih odnosa kao prirodnih procesa ekonomije i tržišta. Pri tome se previđa prevlast političke logike: procesi ekonomske globalizacije su u krajnjoj instanci nadodređeni političkom voljom, a ne nekom samodelatnom ekonomskom nužnošću. Bez organizovane političke moći najmoćnijih država nema uređenog globalnog tržišta, bez nevidljive pesnice države, nema nevidljive ruke tržišta. Proces i globalizacije takođe nisu ništa spontano, nego rezultat promocije geoekonomske interesa najmoćnijih država. Globalnu dominaciju Zapada podupiru međunarodne ekonomske institucije – u stvari, one svima nameću univerzalna pravila globalizacije u koja je upisana geostrateška struktura formirana u skladu sa interesima hegemonih država i integracija (Balažić, 2004: 208-212).

Već je ono što je gore navedeno dovoljno da u neoliberalističkom diskursu kapitalističke globalizacije prepoznamo Lacanov diskurs Univerzuma (Lacan, 2003: 27). Da paradoks bude još veći, istu matricu dele postmoderni neoliberalistički diskurs svetskog kapitalizma i antikapitalistički staljinistički diskurs svetske proletrske revolucije. Diskurs Univerzuma je diskurs znanja o „gvođenim zakonima istorije“: u oba slučaja na mestu delatnika nalazimo znanje (o globalnom neoliberalizmu ili globalnoj revoluciji), na mestu Drugog se suočavamo sa objektom/razlogom želje (objektivnim zakonima istorije sa velikim I: preovlađujućim uživanjem kroz instrumentalizaciju u službi Velikog Drugog Istorije), na mestu produkcije nas čeka rascepljeni/„histerizovani“ subjekt („multituda“, takođe poli-

tička levica, nemoćna u odnosu prema Kapitalu; u staljinističkom diskursu ovde nalazimo disidente i razne partijske devijacije čijim čišćen se krepí Partija), na mestu istine pak nalećemo na označitelja-Gospodara (u staljinizmu je to, razume se, sama Partija, koja performativno stvara realnost o kojoj govori kao da je reć o objektivnom znanju, kod neoliberalizma imamo posla sa Kapitalom u ime kojeg se znanje izriće).

Danas smo svi zapali u sveobuhvatni koloplet Kapitala, gde je i sam otpor uraćunat kao element kapitalistićke reprodukcije. Propale su i leve i desne alternative kapitalizmu, nema više teorijskih utopija, demokratija se pokazala kao fasada akumulacije kapitala, dok nam formalno vlada Narod, još poslednji uslov za nesmetanu cirkulaciju kapitala. Izgleda, takode, kao da postmodernistićki neoliberalizam prosto objektivno reflektuje stanje stvari, Sudbinu kao spinozistićki apsolutni determinizam. Pred nama je – nakon stoleća uspona i propadanja dijalektićkog ućenja – nova varijanta ideje univerzalnog kretanja, izvesna unutrašnja objektivna logika (kapitalistićke) evolucije. Nužnost ne išćezava kada postane sloboda, kada je spoznata. Postoji identitet opšteg zakona kretanja i mišljenja: Kapital i Logika. Od materije ka kretanju, od kretanja ka svesti, od svesti ka mišljenju, kroz dijalektićke skokove uslovljenog jedinstva i apsolutne borbe suprotnosti. Hegelova Logika *Fenomenologije duha* je prosto fenomenologija duha logike Kapitala. „Postmoderni“ Lenjin u *Filozofskim rukopisima* (konspekt o Hegelu) (Lenin, 1975) podvlaći da Marx nije napustio Logiku, već je napustio logiku Kapitala: roba – novac – kapital. Prvo se u afirmaciji pokazuje kao drugo samog sebe; i na kraju, u negaciji negacije drugo postaje treće, koje je prvo. Logiku (Kapitala) možemo izraziti matrićki:

$$X \rightarrow (X \rightarrow Y) \ (Y \rightarrow X) \rightarrow Z(X)$$

Zato je sloboda delatnost koja se oslanja na svesno spoznatu nužnu zakonitost razvoja: sloboda je spoznata nužnost – ili proleter-ske revolucije ili neoliberalistićke globalizacije. Objektivni društveni zakoni pred nas postavljaju zahteve koje diktira istorijska nužnost. Ova je objektivna podloga za „slobodnu“ delatnost ljudi u korist ostvarivanja istorijski nužnih zahteva. Što je ćovekova delatnost tešnje povezana sa istorijskom nužnošću, to je on slobodniji: nužnost se tako obrće u svoju suprotnost – slobodu. I obrnuto: slobodnom

delatnošću ljudi ostvaruju objektivno nužni istorijski proces: sloboda se obrće u svoju suprotnost – nužnost. Nalazimo se pred paradoksalnim imperativom: moraš, jer je to već ionako objektivno nužno – ili, drugačije – moramo se svim silama pozabaviti ispunjavanjem objektivne, od naše volje nezavisne nužnosti.

Dijalektika je nauka o najopštijim zakonima svega kretanja: prirode, društva i mišljenja (F. Engels). Marksistička dijalektička suprotnost je neposredna suprotnost Hegelovoj. Kod Hegela proces samorazvoja ideje predstavlja samostalni subjekt, dok je idejni svet kod Marxa prosto materijalni svet, presađen i preoblikovan u čovekovoj glavi. Pošto dijalektika kod Hegela dubi na glavi, potrebno ju je postaviti na noge i u njoj otkriti racionalno jezgro zamotano u mističnu ljušturu. Hegelova apsolutna ideja je građa od koje je sagrađen svet, dok je dijalektika oruđe za konstruisanje sveta. Posredstvom „pijane spekulacije“ duh haba svoje dečije cipele, te se preko prečki na merdevinama uspinje ka svojoj svrsi: kako bi došao do samog sebe, kako bi se – kao Kapital u neoliberalističkoj globalizaciji – oslobodio svih vanjskih ograničenja. Počelo se sa takozvanom prvobitnom akumulacijom kapitala: već na početku, u apstraktnim logičkim pojmovima, stoji sve što će se ispoljiti u teleologiji svetske istorije kao „napretka u spoznavanju slobode – napretka kojeg mora spoznati u njegovoj nužnosti“ (G. W. F. Hegel). Marx napada takav blagoslov postojećeg poretka ugnjetavanja i iskorišćavanja: protivrečnosti su prevladane samo u svesti, u mislima – prividno i iluzorno – dok je stvarnost ostala ista kao što je bila. Puka misaona negacija za Marxa nastupa kao „prividni kriticism“ Hegelove dijalektike.

Sa Hegelovom dijalektikom stvar stoji isto onako kao sa postmodernim neoliberalizmom onog Fukuyame: to je ograničena, nepoličarska razvojna teorija mističko-sholastičkog oblika. Reč je o tesnoj povezanosti između metode istraživanja/objašnjenja i klasnih interesa. Istorijski razvoj postoji dok se kapitalizam ne učvrsti. Hegelova filozofija je vrhunac takve vrste dijalektike: najpre samorazvoj, potom stabilnost, nepomerivost, nepromenjivost postojećih odnosa gospodarenja. Beskonačni napredak je zatvoren u jedan i isti dispozitiv društvenog poretka, u kojem je privatna svojina neodvojivi deo ljudske prirode. Stari Kapital je neslavadiiva sila novog: istorija čini krivine i otklone, njen put je sada kružnica, iz kontinuumu nije moguće istupanje, napredak je tok u mestu. Kretanje nagore

beskonačnom spiralom kod neoliberala se, nakon nekoliko skokova od prvobitne zajednice, robovlasništva, feudalizma, zaustavlja kod kapitalizma i njegove globalizacije. Upavo onako kao kod boljševika: užareno gasno stanje planete nadograđuju uslovi za nastanak života, ove prvi oblici organskog života, potom sledi nastanak viših živih bića, čoveka, gde nakon prvobitnih oblika društvenog života, gvozdenom logikom istorije, na kraju kao vrhunac sledi komunizam, sadržan već u „big bangu“. Kada u *Kapitalu* upozorava da pogled na svet, filozofija ili znanje odražavaju interese glavnih istorijskih snaga koje se bore na društvenoj areni, Marx pravi teškoće obema varijantama globalizacije – neoliberalnoj i boljševičkoj: „U svom racionalnom obliku dijalektika kod buržoazije i njenih doktrinarnih zastupnika pobuđuje srdžbu i strah, jer u pozitivno razumevanje postojećeg stanja uključuje i razumevanje njegove negacije, njegove nužne propasti, pošto svaki nastali oblik poima u njegovom kretanju, dakle, i sa njegove prolazne strane; jer ne daje da na nju utiče ništa i jer je po svojoj suštini kritička i revolucionarna“.

Dijalektičke veštine se u Marxovom učenju pokazuju kao zaseda – sa drugog kraja Nietzsche u diskursu Gospodara kaže da je dijalektika još od stare Grčke pa na ovamo bila oružje potlačenih klasa: „Rulja je pobeđivala pomoću dijalektike... Plemenitima dijalektika nije potrebna: oni imaju drugo sredstvo: zapovedati... Dijalektika je upotrebljiva samo u slučajevima nužno potrebne odbrane. Potrebno je da se snađe u teškom položaju, treba stajati pred nužnošću da bi se nasilno dosegla pravda – samo se je tada moguće okoristiti dijalektikom. Ironija dijalektike je oblik plebejske osvete: potlačeni iskazuju svoju krutost u onim hladnim udarcima nožem silogizma...“. Revolucionarnim boljševicima je dijalektika omogućila da shvate svu proteklu istoriju, sadašnjost i budućnost društva: govorimo o specifičnom pogledu na društvo, tako dragom teoretičarima globalizacije, gde društvom vladaju prirodno-istorijski procesi određeni materijalnim zakonima nezavisnim od volje ili svesti ljudi. Svetom vlada neizbežna pobjeda komunističkog poretka, odnosno neoliberalističke globalizacije – neizbežne u smislu u kojem dan neizbežno smenjuje noć. Dijalektika je gledanje u budućnost, premeštanje u jasnu sliku dolazećih stoleća i pravilno predskazivanje razvoja. Volja Kapitala, ovako ili drugačije otelovljenog u državnoj volji dominantnih država pri globalizaciji, isto kao i staljinistička Partija sa svojim represivnim

odeljenjima tajne policije, i sistema gulaga, nema šta da se bavi dijalektičkim razumevanjem stvarnosti:

„Marx i Engels, Lenjin i Staljin su, na primer, predskazivali da će se seljaci nakon socijalističke revolucije nužno odlučiti za udruživanje, za kolektivizaciju svoga domaćinstva. I u tome što su tako gledali na to pitanje nije bilo ni trunke nagađanja i utopijskih snova ... I šta se pokazalo? Istorija je sjajno potvrdila to predskazanje Marxa i Engelsa, Lenjina i Staljina. Na desetine miliona seljaka u Sovjetskom Savezu se čvrsto i nepokolebljivo odlučilo za kolektivizaciju“ (Rozenal, 1950) – *mutatis mutandis*: za globalizaciju.

Neki (politički) filozofi pokušavaju opovrći ideju nužnosti u korist idealizovane „slobodne volje“; kažu, ako se na svetu sve događa sa apsolutnom nužnošću, onda nema slobode, jer je sve unapred određeno. Ne razumeju da je iza nas lanac istorijskih uzroka: najbeznačajniji uzrok proizvodi najveće posledice na sudbinu čovečanstva. Nema beznačajnih uzroka, nema ni jednog atoma koji bi bio nevažan i izlišan, u prirodi i istoriji nema nikakvih slučajnosti. Neoliberalistička globalizacija i boljševička revolucija su od istog testa od kojeg je i mehanički determinizam Holbachovog *Sistema prirode*:

„Nešto više gorčine u žuci fanatika, uzavrela krv u srcu osvajača, slaba probava kod nekog monarha, čudljivost neke žene – to su dovoljni uzroci da započnu rat, da milione ljudi pošalju u klanicu, da ruše tvrđave, da gradove pretvaraju u prah i pepeo, da narode dovode u bedu i muku, da proizvedu glad i zarazne bolesti te prošire očaj i jad za duga stoleća“. Površina slučajnosti – dijalektika sadržaja i forme, gde jedno prelazi u drugo, sadržaj određuje svoju formu, a forma organizuje svoj sadržaj – koreni se u zakonitom prirodno-nužnom toku događaja i procesa. Slučajnost je prosto pojava forme nužnosti, odnosno, nužnost sebi kroz slučajnosti utire put. Neka slučajnost, na primer, ličnost svojim karakterom može uticati na tok istorije u okviru istorijske nužnosti. Usled uticaja ličnosti događaji se mogu odvijati brže ili sporije, tako da neumoljivi tok istorijske nužnosti, sa celim klasama i društvima, ličnost, čija je uloga istorijski konačna, pomete toliko da nastanu ili kulaci ili teroristi Trećeg sveta. Veliki ljudi – kao Staljin i Bush – deluju u skladu sa istorijskom nužnošću, oni su organi i pospešivači ove istorijske nužnosti te izvršioci istorijskog poslanja.

Usput – kao da predviđa, Engels se u svojoj *Dijalektici prirode* podsmeva naznačenom konceptu apstraktne nužnosti, koji ne prevazilazi okvir religioznog pogleda na svet: „Po tom shvatanju u prirodi vlada prosto sama, neposredna nužnost. Da na ovom struku ima pet grašaka, a ne četiri ili šest, da je rep ovoga psa dug pet palaca i nije ni za dlaku duži ili kraći, da je ovaj cvet deteline letos oplodila pčela i u ovo određeno vreme, da je ovo seme maslačka, koje je odneo vetar, niklo, a ne drugo, da me je prošle noći, u četiri izjutra, a ne u tri ili pet, ugrizla buva, i to u desno rame, a ne u levi list – sve to su činjenice koje je prouzrokovala neumoljiva povezanost uzroka i posledica, nepokolebljiva nužnost, i to tako što je već postojala gasovita lopta iz koje je nastao sunčev sistem, zasnovan tako da su se ti događaji morali zbiti upravo tako i nikako drugačije“.

Diskurs Univerzuma (Lacan, 1991) kao staljinistički diskurs ili kao diskus globalizacije održava se preko zablude o znanju, preko prevare da znamo. Kao što je rečeno, na mestu delatnika imamo znanje boljševizma ili neoliberalizma, čisti meta-jezik u formi objektivno-neutralnog znanja, spoznaje objektivnih zakona toka sveta, koji su iz spoljašnjeg držanja „aplicirani“ kao apsolutno univerzalni. Performativ je potisnuta istina konstativa, performativno znanje se pokazuje kao konstatacija objektivne stvarnosri, dok na objektivno-neutralnom znanju insistira Gospodar: Partija ili Kapital. Distanca pada između znanja na mestu delatnika i označitelja-Gospodara na mestu istine: Gospodar nastupa skriven pregradom i nudi se u obličju objektivnog znanja. Subjekt-za-koga-se-pretpostavlja-da-zna (sss) zamračuje vlastitu poziciju izjavljivanja, spoljašnju objektivnu tačku iz koje naprosto apliciramo društvene zakonitosti (revolucije, globalizacije) za praktičnu upotrebu. Partija ili Kapital unapred određuju polje „objektivne nužnosti“ istorije, jer time legitimišu svoju delatnost. Vlast interveniše upravo tamo gde je prividno najmanje vlasti – kroz objektivno-neutralno znanje, sa van-diskurzivnog mesta da se u njega ne bi upisala subjektivna pozicija izjavljivanja staljinističkog marksizma-lenjinizma ili neoliberalističke teorije globalizacije. Reč je o tački „čiste objektivnosti“, o performativu kao tautologiji čistog samoodnošenja (Žižek, 1982).

Staljinistički i globalistički diskurs mehaničko-materijalističkog objektivizma se u odnosu prema svom Drugom „psihotizuje“: Drugo objektivnog znanja jeste jedino pogrešno i subjektivno

znanje, koje je čist privid: znanje trockističkog izroda ili znanje anarhističkog antiglobaliste. Opšta formula staljinističkog i globalističkog silogizma je sledeća: prvo, postoji A; drugo, ako bi postojalo ne-A, to bi značilo B; treće, pošto je to nemoguće, apsurdno i smešno, postoji A. Recimo: „Kod nas je na vlasti radnička klasa, jer ukoliko na vlasti ne bi bila radnička klasa to bi značilo da je na vlasti neko drugi. Pošto je to, razume se, apsurdno i nemoguće – a ko bi pak bio taj drugi – na vlasti je radnička klasa“. Ili: prvo, ono što raste i jača je nepobedivo; drugo, globalizacija se porađa i iz dana u dan raste – stoga je nepobediva; treće, zašto? Zato što raste ona jača. Opšta formula staljinističkog i globalističkog silogizma označava tautološko kružno kretanje diskursa, jer predstavlja znak da imamo posla sa diskursom Univerzuma, diskursom znanja kao diskursom vlasti. Oba diskursa, staljinistički diskurs i diskurs globalizacije, proizvode specifično osećanje, naime, na kraju opet nalećemo na ono od čega smo pošli (Miller, 1999).

Sada možemo precizno locirati mesto staljinističkog i globalističkog uživanja: lepo je biti sadista u ime Istorije. Potpuno smo skriveni, budući da smo prosto realizovali objektivnu istorijsku nužnost, prosto smo bili njen instrument. Zato današnja „Davos-elita“ (S. Huntington), svetska politička i finansijska elita vladara, vlasnika i menadžera, podseća na lenjinističke kadrove – ljude posebnog kova. Ujedinjuje ih ista uverenost, da su „ljudi posebnog kova“, „iskreno“ verovanje da su prosto „oruđe istorijske nužnosti“. Svest o tome da su posledice njihovog rada u Trećem svetu grozne, da postupaju koristoljubivo, da intrigiraju skorojevićstvo – sve to im je unapred oprošteno, budući da realizuju istorijsku nužnost boljševičke revolucije ili neoliberalističke globalizacije. Staljinista i globalista sebi su prisutni kao oruđe istorijske Volje, kao instrument volje Drugog kao Vrhovnog-bića-zla. Imperativ onog Nad-ja je poznat: „Usmeri se svim silama na to da se realizuje istorijski proces, koji je već i onako objektivno nužan i odvija se bez obzira na volju subjekata!“ (Lacan, 1988; Miller, 2001: 219-235). Kantovski moralni zakon nije ništa drugo do želja u čistom stanju, koja nas, prema Lacanu, dovodi do žrtvovanja svega što je objekt ljubavi. Kategorički imperativ kao formalna ideja poštovanja zakona i ispunjavanja dužnosti za Kanta ne označava samo zakon koji treba poštovati, nego zahteva da se deluje tako kao da subjekt sam postavlja

zakon kojeg svi poštuju. Ovo poslednje kantovski subjekt plaća vlastitom instrumentalizacijom: krutošću, nemilosrdnošću, indiferecentnošću – sve žrtve su jednako beznačajne. Zato je Sade istina Kanta: subjekt deluje kao oruđe uživanja vlasti Drugog, Istorijske nužnosti koja uništavajuće besni.

Oba modusa diskursa Univerzuma temelje se na previdu istorije kao sinhronne mreže označitelja koja ono „prošlo“ menja unazad – istorijski značaj događaja se određuje naknadno. Na istoj ravni imamo i prisutnost i odsutnost: prošlost, sadašnjost i budućnost, sve je uvek već tu. Istoričnost označitelja i označiteljskost istorije sa sobom nose prednost sinhronije nad dijahronijom. Prošlost nije prosto prethodno objektivisano stanje, nego delatna moć bivšega. Nema meta-jezika: nema objektivnog, od istorije izuzetog mesta, koje govori o istoriji kao o objektivnom pogledu na dijahroni evolucion poredak istorijskih razdoblja. „Prirodno“ stanje kapitalističke globalizacije jeste naknadna fetišistička projekcija. Značaj prošloga određuje sadašnja sinhrona konstelacija, koja prošlost unazad menja i neutralizuje. Istorija nije prosto slaganje „novoga“ na „staro“, jer i „staro“ dobija novo značenje iz razlike prema „novom“. Ili, kao što je već Marx govorio, nije prosto majmun ključ za razumevanje čoveka, nego je i čovek ključ za razumevanje majmuna.

„Svet reči“ ostvaruje „svet stvari“ i, istovremeno, Stvar ubija samim njenim stupanjem u poredak Simboličkog: sve što postoji, postoji prosto na pretpostavljenom temelju odsutnosti. Kada političko delovanje pređe označiteljski prag, ono rađa drugu konstelaciju – kazivanje stupa na mesto delovanja koje je u sebi nemo. Zato nemo delovanje još nije dovoljno za delovanje, ono to postaje tek kroz kazivanje, koje ga uokviruje i fiksira, dodeljuje mu značenje (Miller, 1990: 60). Kazivanje je fantazmatско – fantazam uspostavlja realnost. Nikada ne možemo doći do prazne tačke pred-diskurzivne realnosti bez fantazma. Sam taj fantazam nije nešto što iskrivljeno izražava realnost – kao što to važi za klasičnu definiciju ideologije – već kroz skrivanje Realnog konstituiše realnost. Ukratko, fantazam nije ideološka maska koja nam zaprečava neposredan dodir s realnošću, upravo zato nije neka imaginarna vizija koja bi nam boravak u nepodnošljivoj realnosti učinila nešto podnošljivijom. Pre nudi – fantazmatски posredovanu – realnost diskursa Univerzuma/globalizacije kao beg od nepodnošljivosti Realnog. Realnost se uspostavlja

kao upisivanje, odnosno zahvatanje u mrežu Simboličkog: simbolizacija je istorizacija. Na primer, u fabrici u Bopalu štrajkuje radnik koji se ne ubraja u proletere; empirijska činjenica je da radi u fabrici i učestvuje u štrajku; no, ključan je upravo onaj prelaz, koji je simbolički posredovan: indijski radnik svoj položaj simbolizuje/istorizuje kao onaj koji se smatra proleterom i članom indijske KP, stanje svoje obustave rada upliću u simboličku mrežu istorijskog univerzuma u kojem nastupaju: proleterijat i kapitalisti, klasna borba, globalizacija, iskorišćavanje...

U tom smislu istorija je takođe tekst, serija događaja (činjenica-kazivanja) koji će tek biti. Delovanje je kontingentno, a sa upisom u poredak Simboličkog će se naknadno označiti i time istorizovati. S obzirom na značenje koje će biti određeno upisom u mrežu Simboličkog, možemo lako izdvojiti tri političke perspektive „poslednjeg suda“. U obe varijante diskursa Univerzuma – staljinističkom diskursu i diskursu globalizacije – postoji ideja da se sve što se u istoriji dogodi negde zapiše. Makar činjenica tako ne dobila svoje značenje, ostaje otvoren besmisleni sled, koji će na „poslednjem sudu“ dobiti svoje značenje. Svaki istorijski događaj će na računu Drugoga, revolucije ili globalizacije, jednoga dana biti obračunat. Veliki Drugi Istorijske će retrogradno uspostaviti značenje istorijske činjenice.

a) Prva perspektiva je perspektiva Gospodara-pobednika, staljinističkog pogleda, pogleda „dovršene“ pobede neoliberalističkog globalizovanog kapitalizma. Konačna pobeda je pripremljena sa tokom zakona istorije u cilju ostvarenja Vrhovnog Dobra (komunizam, globalizovano slobodno svetsko tržište). Upravo pomenuti evolucionizam pretpostavlja veru u Boga kao sekularizovano Vrhovno Dobro, ka kojem se, kao konačnoj svrsi, nezadrživo približavamo kroz teleološki proces realizacije.

b) Druga perspektiva je perspektiva poraženih, partijskih izroda ili podnošljive multitudine kapitalističkog Centra i periferije. Reč je o perspektivi svega onoga što je u procesu Revolucije ili Globalizacije plaćalo račun istorijskom Gospodaru-pobedniku (Partiji ili Kapitalu). Ako išta, onda je gesta Gospodara (uz pomoć odgovarajućeg univerzitetskog znanja) upravo ovo: „učiniti da se nešto nije dogodilo“ (G. W. F. Hegel). Promašeno, poništeno, potisnuto, utrošak, izmet, smetište – lokacije žrtava koje su bile žrtvovane za to da bi se mogla ostvariti istorija Gospodara. Besmisleni tragovi, bez

potvrđenog istorijskog značenja, izbačeni su iz kontinuuma istorije. Ti besmisleni tragovi „nedogođenih“ dogođenih događaja čekaju na moguće unazadno dodeljivanje značenja, na novu kreaciju i restrukturisanje istorijskog teksta i društvenog i političkog polja.

c) Treća perspektiva je perspektiva „druge smrti“, zapravo, ne-perspektiva, istorijski besmisao, ne-istorija. Nema više nikakve mogućnosti za naknadna osmišljavanja: totalno poništenje, iščezavanje, druga smrt istorijski dogođenog koje sobom nosi konačno ispadanje iz poretka simbolizacije/istorizacije. Ispadanje iz registra Simboličkog u svojoj beznačajnosti čistog ništa napokon pokopava mrtve u smislu besmislenog utroška, ne-dogođenog (Leclaire, 1972: 194).

Proces simbolizacije se oblikuje kroz pokušaje integracije traumatičnih suočavanja sa Realnim – prema logici naknadnosti. Neka činjenica – najpre prazan beznačajan trag – u razvoju simboličke mreže, kojoj nema mesta za taj trag, obrće se u naknadno simbolizovanu traumau. Trauma je kostur Realnog, izvedena iz određenog oblika simbolizacije, a naknadno kazivanje je ne može uokviriti i fiksirati joj značenje. Još jednom: istorija nije objektivni tok, kao što pretpostavljaju staljinistički diskurs i diskurs globalizacije, nego ceo niz prodora traumatičnih političkih činjenica koje nije moguće unapred predvideti. Ove činjenice kao „nemoguće“ prekoračuju datu simboličku mrežu i zato stalno predstavljaju rizik skoka u nepoznato. Oba reflektovana diskursa Univerzuma pokušavaju izbeći ovaj rizik izgovorom da opisuju i samo konstatuju objektivno stanje stvari, dok, u stvari, već presuđuju i performativno potiskuju traumatičnu političku činjenicu. Politička moć obe varijante diskursa izrasta iz neprestanog čuvanja transfernog verovanja u pretpostavljeno znanje i željeni užitak. Diskurs Univerzuma je diskurs subjekta-za-koga-se-pretpostavlja-da-zna; momenat užitka se dodaje u obliku iluzorne pretpostavke, da znanje rađa užitak. Pa pošto ovo odmiče, približavanje užitku zahteva još više znanja, i već smo na putu transformacije Univerzitetije u Gospodara. Veliki Drugi je, kao sss u ideološkom polju staljinističkog diskursa i diskursa globalizacije, prisutan kao nad-subjekt koji vodi igru iza leđa i nad glavama subjekata: kao boljševički gvozdeni zakon Istorije ili kao neoliberalistička nevidljiva ruka tržišta; Drugi u oba slučaja, i staljinisti i globalisti, daje izmirujuću garanciju „pravog puta“ (Lacan, 1985: 77; Miller, 1983: 116).

Prema Lacanu „nema Istorije“: nema Istorije u smislu jedinstvenog smisaonog kontinuuma, postoji naprosto radikalno otvoreni kontingentni proces konstrukcije simboličkog univerzuma. Doduše, Simboličko omogućava društvu ideološku koheziju, mada u trenutku krize i raspada sve zavisi od toga koji će diskurs kontingentnom simboličkom operacijom, kroz tačku prošivanja, prošiti polje društvenog i političkog. Neoliberalistički diskurs globalizacije predstavlja uspešnu postmodernu tačku prošivanja. Njena hegemonija proizlazi iz ideološkog gesta, u kome subjekti iskuse da je ta težnja, to „verovanje“ u njima već odavno bilo: retroaktivnom diskurzivnom konstrukcijom tačka prošivanja priprema novo harmonično čitanje istorije kao objektivnog procesa globalizacije. Realno se na nov način upisuje u simboličku mrežu ili, drugačije, neposredno iz „stvarnosti“ ne sledi ništa, sama „stvarnost“ je konstituisana kroz društvene i političke fantazmatske projekte, kao što je, na primer, globalizacija. Ideološki učinak takvih fantazmatskih projekata je zavisen od ideološke totalizacije, čiji diskurs će, razume se, konstruisati plivajuće označitelje. Globalizaciona tačka prošivanja je sebi uspešno prisvojila ove plivajuće označitelje, koji lako mogu da postanu argument, takoreći, za bilo šta. Neoliberalistički diskurs globalizacije je tačkom prošivanja zbiljski i na vreme uravnotežio i harmonizovao lebdenje označiteljske kontingencije, koja se unazad pokazuje kao samorazumljiva „nužnost“. *Lawless* prelazi u *lawlike*.

Već smo prethodno pomenuli da je u diskursu Univerzuma, kao matrici staljinističkog diskursa i diskursa globalizacije, označitelj-Gospodar zaklonjen nekim „objektivnim-neutralnim“ znanjem. To performativno konstituisano znanje temelji se na slobodi kao svesno shvaćenoj nužnosti toka Istorije, kojeg subjekti moraju, takođe, svesno hteti, mada se izvršava bez njih. Zbiljski politički voluntarizam Partije ili Kapitala određuje polje „objektivne nužnosti“. U tom smislu je svako pravo političko delovanje slepo: neki kontingentni gest stvara uslove koji ga retroaktivno učine pravilnim ili (ne)primerenim. Analitički pogled u objektivno polje sila nije moguć unapred, reč je pre o tome „da se u dovoljnoj meri zaslepimo kako bismo mogli zaseći (u dato stanje) na pravi način, razume se, na način koji (ga) raspršava“ (J.-C. Milner). Posezanje ne zavisi od pravilnog uvida u date političke odnose, već se temelji na zaslepljenju, prevari, zabludi. Svako političko delovanje se neizbežno ponaša kao potez

udarca naslepo: delovanje je utemeljeno naprosto na samom sebi, tek će retroaktivna simbolizacija, odnosno kazivanje, pokazati pravilnost ili pogrešnost slepog delovanja, pretpostavljene zablude ili prevare. Mišljenje boljševika da su puko oružje u rukama transcendentnog uma Istorije bilo je prevara, ali ne „iluzija“. Prevarena je nužno momenat istine: bez instrumentalističkog fantazma istorijskog poslanstva ne bi bilo Oktobarske revolucije. Ona je postala istorijski događaj zato što su boljševici u pravom trenutku bili žrtve prave (samo)prevare i skrivili prave greške. Na kraju krajeva, komunizam je trajao tačno onoliko vremena koliko su trajale njegove zablude i greške.

Prema Lacanu, istina niče iz uvida: greške i zablude su istini unutrašnje, nerazumevanje je ubrojano u samu istinu koja ne postoji kao nešto po sebi unapred dato. Istina se kroz uvide tek konstituiše, a o istorijskim događajima se ne može ništa bolje uvideti od njihovog ponavljanja – ili, kako u svojim *Predavanjima o filozofiji istorije sveta* kaže Hegel: „Ponavljanje ostvaruje i potvrđuje ono što je na početku izgledalo prosto slučajno i moguće“. Ako neki događaj nastupi samo jednom, izgleda kao da je mogao i da ne nastupi. Njegovo ponavljanje – prvi put kao tragedija, drugi put kao farsa (Marx, *18. brumaire Luja Bonaparte*) – označava prelaz od slučajnosti ka istorijskoj nužnosti (Hegel: „Mnjenje ljudi uopšte odobrava neku političku revoluciju onda kada je obnovljena“). Unutar kontingentnog prelaza *lawless* u *lawlike* nužnost u istorijskom procesu jeste nužnost onda kada se prethodno doživljeni događaj prizna. U ponavljanju se menja označiteljska mreža u koju je događaj upleten: najpre je bio doživljen kao slučajna trauma, kao prodor nečeg nesimbolizovanog (Realno), no kroz ponavljanje je priznat na način simboličke realizacije. Zahvat „novog“ beznačajnog označitelja-Gospodara tačkom prošivanja menja označiteljsku mrežu i prouzrokuje prelaz od „poništene“ slučajnosti ka simboličkoj nužnosti. U iskustvu slučajnosti, ponavljanja i nužnosti, takođe, stoji nova interpretacija, koja traumatični događaj simbolički prisvaja. Ideološka projekcija nam naknadno omogućava da nam se učini kao da je nužnost postojala već od samog početka.

U staljinističkom diskursu i diskursu globalizacije nije moguća sloboda, pošto ovi predstvaljaju prosto saznanje nužnosti proleterske revolucije ili neoliberalističke globalizacije. Daleko od oba

ova uobličjenja diskursa Univerzuma treba prepoznati slobodu kao tačku Realnog, oko kojeg se strukturise logika označiteljskog procesa kao nosioca polja društvenog i političkog. Istorijski događaji neposredno se doživljavaju kao iz *lawless*, kao haotični, raspršeni, plivajući i otvoreni za slobodno odlučivanje aktera. Zahvatom označitelja-Gospodara se unazad pokazuju kao nužni i neizbežni. Nasuprot propozicijama diskursa Univerzuma, retroaktivni prelaz iz *lawless* u *lawlike* je sam po sebi radikalno kontingentan: dodeljivanje nužnosti plivajućim označiteljima je uvek-već ideološki obojeno i zavisno od toga koji akter se u polju društvenog i političkog smešta na tačku prošivanja kao na tobože *value-free* neutralno-opštu tačku. Ako je to staljinistička Partija, onda će biti reči o „gvozdenim zakonima“ Istorije od nastanka vasiona do komunizma; ako bi to bio Kapital, onda će preovladavati neoliberalistički diskurs „prirodno-nužne“ globalizacije kapitalizma, liberalne demokratije i ljudskih prava. Da bi pomenute vrednosti prevladale potreban je mir, da bi prevladao mir potreban je rat koji bi celim svetom proširio despotizam Korisnog i utilitarizam sreće. Ipak, na ovom mestu ne smemo dopustiti da nas prevari fantazam totalne manipulacije. Taj fantazam pretpostavlja postojanje nekog skrivenog Velikog Drugog, koji potpuno nadzire polje društvenog i političkog (Partija, Kapital), koji sve vidi i u toj prosuđenosti drži u rukama sve niti gospodarenja. Pred nama je fantazam Drugoga koji ne bi bio upleten u nesavladivu igru i već sam u sebi prevaren – mitska tačka sa koje žele da budu viđeni, kako boljševički revolucionar, tako i neoliberalistički globalista. Na njihovu nesreću, tu je i sam Drugi prevaren, pošto je upleten u istorijsko događanje kojim konstitutivno ne vlada (Milner, 1983: 16).

„U politici je sve moguće“, kaže Lacan kada upozorava da se na mesto označitelja-Gospodara može smestiti bilo koji označitelj: svako može doći u položaj gospodarenja, najveći bednik lako se postavlja u funkciju zajedničkog imenioca. U svom znamenitom inauguralnom *Rimskom saopštenju* (1953), Lacan političke događaje označava kao „primarnu istorizaciju“, kao ostvarivanje istorije na sceni na kojoj će se odigrati kada bude napisana. Politici je imanentan trans-istorijski zahvat označitelja koji čuva stalno isti smisao. Društveni i politički život sačinjava ponavljanje: kada subjekti sebi grade iluziju „novoga“, ne uviđaju svoju uhvaćenost u uske granice, u ograničen broj označitelja koji čuvaju isto značenje. Život ljudi se

odlično prilagođava ovom osjetljivom gubitku slobodne volje – dovoljan je već pristanak na slušanje govora, koji je kao takav hipnotičan. No, razume se, ostaje i sloboda koju doživljavamo kao suspenziju inter-subjektivnih veza. Nesvesnost govora i distanca prema Drugom su ono čega se treba držati za pravilno imenovanje slobode: psihoza. Psihotik kao individuum je „ludak“: „Ludak je slobodan čovek“ (Lacan). Ludost je najverniji pratilac slobode, i čovekovu suštinu nije moguće razumeti bez ludosti. Neprivlačnost (političkih) identifikacija pomaže ludom riziku, koji je rizik slobode. Ludost se sastoji upravo u tome što se čovek oslobađa privlačnosti identifikacije sa masovnim učinkom i dopušta da ga rizik ludosti dovede u iskušenje – u slobodu. Ludost je odbacivanje nesvesnog, takođe odbacivanje diskursa Gospodara kao prevare: u tome se sastoji i buntovnička i revolucionarna ludost, jer odbacuje lanac označitelja i uzrok svoje želje ne postavlja u drugog. I obrnuto: psihotik kojeg slede mase jeste novi Veliki Drugi, politički Vođa, Gospodar govora i Značenja (Lacan, 1966: 677; Miller, 2001: 170-174).

Istorija sa velikim I istrajava u staljinističkom diskursu i diskursu globalizacije kako bi uzdigla ideju da istorija još ima nekakav smisao. U oba primera razvoj se zamenjuje razvojem ovladavanja. Pretežan deo naše aktualnosti – nakon skoro potpune propasti staljinističkog diskursa – strukturira diskurs Univerzuma u obliku neoliberalizma. Novi društveni odnos označava nastavljanje gospodarenja drugim sredstvima. Staljinistički diskurs je bio diskurs totalitarizma, koji se u negiranju kapitalističke logike produkcije oslobodio kapitalističke forme, a očuvao simptom kapitalizma, tj. matricu opšteg intelekta, proizvodne mobilizacije i društvene transparentnosti. Birokratski totalitarizam nalazimo i u odeći vladavine tehnologije, biopolitike, instrumentalnog uma, upravljanog sveta itd. Diskurs globalizacije se njiše u naponu između unutrašnje napetosti i njenog protivrečnog ispoljavanja: systemska logika integrisanog viška reprodukuje se kroz naprestano samo-revolucionisanje. Kapitalističko iskorišćavanje deluje jer je ustaljeno u društvenom odnosu, u čijem jezgri se nalazi produkcija viška vrednosti. Upravo to omogućava pojavu radne snage kao robe, koja ima tu „specifičnu osobinu da je izvor vrednosti“ (Marx, 1986: 155). Radna snaga kao roba proizvodi svoju drugost, vrednost. Kapitalizam produkuje i nivelizuje razlike, promovise (neo)liberalizam, demokratiju i ljudska prava te deaktivise

bilo kakav subverzivni potencijal nabrojenog. Kada je više drugosti, više je viška vrednosti, veća je sloboda, veći je profit. Kao slobodni vlasnici svoje ličnosti i radne snage, poslednju slobodno prodaju na globalizovanom tržištu, istorijski najvećoj i najsuptilnijoj prisilnoj nužnosti.

Upravo onda kada bi sa potpunom pobedom liberalne demokratije procvetali raznovrsni pluralizmi i kada bi drugi, u smislu drugačijeg, dobio punu važnost, u neoliberalističkom globalizujućem diskursu susrećemo se sa naglašenim zahtevom da Drugi bude jednak. Izgrađen je koncept sterilizovanog Drugog – upravo u odgovoru polomljenim zubima univerzalnih humanističkih pretenzija, koje se „na terenu“ podudaraju sa Drugim, nejednakim i drugačijim od onoga koje je bilo očekivano. Diskurs Univerzuma kao diskurs znanja je računao na učinak desegregacije – oslobođenje je bilo suočeno sa svetskim razmahom tržišta i globalizovane razmene. Znanje je bilo pozvano na univerzalnost, ali „oslobodilačke“ učinke desegregacije uporedo je pratilo napredovanje obnovljenih segregacija, strožih nego bilo kada. Mnogo godina pre ovoga, pre nego što je globalizacija postala prihvaćena činjenica, Lacan je govorio: „Naša sadašnjost zajedničkog tržišta naleteće na protivtežu u sve grubljem širenju segregacionih procesa“. Univerzalizujuća denaturalizacija neoliberalističke globalizacije je oživela odgovore napadnutih diskursa tradicije (islama, ali i katolicizama). Relativno inertni diskursi tradicije svoju delotvornost su dugovali činjenici da je u njima moguće propisati ono što bi bio polni odnos. Postmoderni diskurs znanja nema takvu moć, što pokazuje već svakodnevno iskustvo neprijateljstva prema Drugom, neprijateljstva prema tome da je Drugi Drugi, i da uživa na sebi svojstven drugačiji način. Nepodnošljivost užitka Drugoga se još posebno povećava ako se on pomeša sa nama: tada niču novi fantazmi u vezi sa suvišnim užitkom Drugoga. On uzima onaj deo užitka koji pripada nama.

Unutar kapitalističkog diskursa Univerzuma problem nije rešiv: temeljni status objekta je taj da ga je Drugi uvek-već izmakao. Kastracija svakog pokušaja demokratije, koji se obrće u građanske snove: Drugi je Drugi u mojoj unutrašnjosti, i krvavi događaj rasizma započinje sa neprijateljstvom prema vlastitom užitku. Struktura kasnog kapitalizma se oslanja na preduzetničku zavist – na identifikaciju sa Drugima koje morate iskorišćavati u cilju akumulacije

kapitala. Identifikacija na taj način uključuje i one koji se nalaze s one strane granice naše grupe, kako strance tako i neprijatelje. Zapad ratom širi slobodu, jednakost, bratstvo: u Iraku razgara bratsku ljubav do poslednjeg živog Iračanina. Ljubav i saosećanje zahvata one koje nameravaju uništiti. Unutrašnje nasilje diskursa globalizacije je prognano u spoljašnjost, u otuđenog Drugog. Jasno je da potrebe i gubitke Zapada plaća neko drugi – Drugi, kojeg zapadni mediji potpuno vizuelizuju kroz jezive snimke gladi, oskudice i katastrofa. Ako bogatstvo Zapada treba i dalje da bude dominantna, potrebno je militarizovati Drugoga, kriminalizovati njegovo siromaštvo i nepokolebljivo istrajati na tome da sve stalno plaća siromah (MacCannell, 2003: 189-191). Etika diskursa globalizacije dostiže vrhunac u povezanosti nemilosrdne planetarne trke za profitom i upravo tako univerzalizovanog dobročinstva, humanističke maske ekonomskog iskorišćavanja. Zapadna pomoć nerazvijenom svetu je način kako da se izbegne svoja saodgovornost i sakrivena za bedu tog sveta.

Utopija globalizovanog kapitalizma i liberalne demokratije se raspala – utopija je bila već sama neoliberalistička i postmodernistička predstava o kraju utopija i kraju istorije. 9/11 otvara mogućnost da se polje društvenog i političkog konstruiše izvan postojećih kontura, pa je izvan kontinuumata Istorije data prilika političkim delovanjima koja mogu promeniti koordinate mogućeg. U takvom činu se nemoguće događa, kada na sebe preuzmemo nepostojanje Velikog Drugog i zahvatimo u postojeći društveno-simbolički poredak. „Nemogući“ čin otvara određenu istorijsku konstelaciju, pa u sebe, naravno, uključuje rizik kontingentnog odlučivanja. Nijedna varijanta diskursa Univerzuma – ni staljinistički diskurs ni diskurs globalizacije – ne može za sebe da tvrdi da je utemeljena neposredno u transcendentalnom potezu Velikog Drugog. Niko ne može igrati ulogu instrumenta više istorijske Nužnosti ili Sudbine; svako političko delovanje je kontingentno, uključeno samim prelazom kontingencije u nužnost. Imamo posla sa figurom oca koji nije znao da je mrtav: onako kako je istrajavanje staljinističkog diskursa pripremilo demokratske revolucije na prelomu iz osamdesetih u devedesete godine prošlog stoleća, tako proliferacija neoliberalističkog diskursa globalizacije priprema teren za politički organizovan antikapitalizam. Ludost? Da. I – sloboda.

Literatura

- Balažic, M. (2004) Globalizacija in nacionalna država. *Globalizacija in vloga malih držav: Slovenija v procesih globalizacije* (Brglez, M.-Zajc, D., ur.). Ljubljana: FDV
- Lacan, J. (1966) *Écrits. Remarque sur le Rapport de Daniel Lagache: „Psychanalyse et Structure de la Personnalité“*. Paris: Seuil
- Lacan, J. (1980) *Seminar XI.: Štirje temeljni koncepti psihoanalize*. Ljubljana: CZ
- Lacan, J. (1985) *Seminar XX.: Še*. Ljubljana: Analecta
- Lacan, J. (1988) *Seminar VII.: Etika psihoanalize*. Ljubljana: Analecta
- Lacan, J. (1991) *Le Séminaire XVII.: L'Envers de la Psychanalyse*. Paris: Seuil
- Lacan, J. (2003) *Seminar XVII.: Narobna stran psihoanalize*. Ljubljana: Problemi 6-8/let. XLI
- Leclaire, S. (1972) *Démasquer le Réel*. Paris: Seuil
- Lenin, V.I. (1975) *Filozofski zapisi*. Ljubljana: CZ
- MacCannell, J. F. (2003) Še nekaj časa primernih misli o vojni in smrti. Ljubljana: Razpol 13
- Marx, K. (1986) *Kapital*. Ljubljana: CZ
- Miller, J.-A. (1983) *Teorija jezika (Zasnutek). Gospostvo, vzgoja, analiza*. Ljubljana: Analecta
- Miller, J.-A. (1990) Jacques Lacan: Opombe h konceptu passage à l'acte. Beseda, dejanje, svoboda. Ljubljana: Problemi-Razprave
- Miller, J.-A. (1999) *Les Six Paradigmes de la Jouissance*. Paris: Revue de la Cause Freudienne
- Miller, J.-A. (2001) *O nekem drugem Lacanu. Ekstimnost*. Ljubljana: Analecta
- Miller, J.-A. (2001) *O nekem drugem Lacanu. O nauku psihoz*. Ljubljana: Analecta
- Milner, J.-C. (1983) *Les Noms Indistincts*. Paris: Seuil
- Rozental, M. M. (1950) *Marksistična dialektična metoda*. Ljubljana: CZ
- Žižek, S. (1982) *Zgodovina in nezavedno*. Ljubljana: CZ
- Žižek, S. (2004) *Paralaksa. Za politični suspenz etičnega*. Ljubljana: Analecta

Sa slovenačkog rukopisa preveo
Drago Đurić

Milan Balažic

DISCOURSE OF GLOBALISATION

Summary

Since the fall of the Berlin wall, the process of globalisation has been understood as a necessary fate. The myth of the allmightiness of the market economy, liberalisation and deregulation is revitalized. Before us, there is a phenomenon Lacan's discourse of University, which in 20 century was firstly given as a stalinist discourse and today is given as a neo-liberal discourse of globalisation. From underneath of a seeming objectivity, a Master insists—either the Party and the Capital. Just as the utopia of the world proletarian revolution has fallen apart, the utopia of globalized capitalism and liberal democracy is also falling apart. The 9/11 event is opening opportunities for a construction of the field of social and political, out of the contour of the status quo. The coordinates of the possibility has changed and if we take the non-existence of the grand Autre on ourselves, then the contingency interference in the existent socio-symbolic order is possible.

Key words: globalisation, neo-liberalism, bolshevism, democracy, discourse.